

KAPITEL 7

Stor variation i arbejdsmiljø

Arbejdsmiljøet i Danmark varierer markant på tværs af uddannelsesniveau, a-kasser og socioøkonomisk status. Generelt har personer med en lang videregående uddannelse et væsentligt bedre både fysisk og psykisk arbejdsmiljø, end andre uddannelsesgrupper, mens personer med lav eller ingen uddannelse har et dårligere arbejdsmiljø. For a-kasserne er det især LO-forbund der har et dårligt fysisk og psykisk arbejdsmiljø. Samtidig er der en klar sammenhæng mellem arbejdsmiljøet og tilbøjeligheden til at modtage sygedagpenge.

Arbejdsmiljø spiller en stor rolle i personers almene trivsel, idet man tilbringer meget af sin tid på arbejdspladsen. Et dårligt arbejdsmiljø kan både være fysiske arbejdsbetingelser, der kan virke nedslidende eller medføre fysiske skavanker. Samtidig kan dårlige psykiske forhold lede til psykiske gener som stress og depression. Begge dele helbredstilstande, der kan give sig udslag i form af øget sygefravær eller i værste fald udtrædelse af arbejdsmarkedet.

I dette kapitel er fokus rettet mod forskelle i arbejdsmiljø på tværs af uddannelser, a-kasser og socioøkonomisk status. Derudover undersøges sammenhængen mellem personers arbejdsmiljø og tilbøjeligheden til at modtage sygedagpenge og dagpenge. Der er desuden set nærmere på, hvordan andelen af sygedagpengemodtagere udvikler sig for grupper med godt og dårligt arbejdsmiljø.

Højere uddannelsesniveau giver bedre arbejdsmiljø

I første del af undersøgelsen ses der nærmere på, om der er en forskel i fysisk og psykisk arbejdsmiljø på tværs af uddannelsesniveau. I tabel 1 er forholdet mellem det fysiske arbejdsmiljø og uddannelse illustreret. Her finder man en væsentlig forskel på arbejdsmiljøet på tværs af uddannelser. Ufaglærte og til dels også personer med en erhvervsfaglig uddannelse har et væsentligt dårligere fysisk arbejdsmiljø end gennemsnittet, mens personer med en videregående uddannelse har et bedre fysisk arbejdsmiljø.

Personer med en lang videregående uddannelse har ligeledes et relativt bedre psykisk arbejdsmiljø end gennemsnittet, mens ufaglærte oplever et dårligere psykisk arbejdsmiljø. Dette er vist i tabel 2.

Tabel 1. Uddannelse og fysisk arbejdsmiljø

	Indeks
Ufaglært/Uoplyst	143
Gymnasial	105
Erhvervsfaglig	114
KVU og MVU	66
LVU	35
Total	100

Anm.: Indeksværdierne er nærmere beskrevet i boks 1 sidst i kapitlet. Ufaglært indeholder også personer med uoplyst uddannelse.
Kilde: AE på baggrund af NAK og IDA.

Tabel 2. Uddannelse og psykisk arbejdsmiljø

	Indeks
Ufaglært/Uoplyst	106
Gymnasial	100
Erhvervsfaglig	99
KVU og MVU	98
LVU	93
Total	100

Tabel 3. Uddannelse og psykisk arbejdsmiljø

	Indeks
Ufaglært/Uoplyst	114
Gymnasial	103
Erhvervsfaglig	102
KVU og MVU	90
LVU	86
Total	100

Anm.: Indeksverdierne er nærmere beskrevet i boks 1. Ufaglært indeholder også personer med uoplyst uddannelse. Tabel 3 er uden følelsesmæssige krav.

Kilde: AE på baggrund af NAK og IDA.

Den mindre forskel på det psykiske arbejdsmiljø mellem personer med henholdsvis højt og lavt uddannelsesniveau skyldes, at en af komponenterne i det psykiske arbejdsmiljø - "Følelsesmæssige krav" - er høj for personer med videregående uddannelser og lav for ufaglærte. I tabel 3 er det psykiske arbejdsmiljø illustreret uden komponenten "Følelsesmæssige krav". Her observeres en væsentlig større forskel på det psykiske arbejdsmiljø på tværs af uddannelsesniveau.

Ser man nærmere på det psykiske arbejdsmiljø, kan det deles op i fem underkategorier som vist i tabel 4. Denne tabel viser, at det især er jobusikkerheden, der er lavere, og udviklingsmulighederne og indflydelsen, der er højere for personer med en videregående uddannelse og omvendt for personer med lav eller ingen uddannelse. Der er dog en undtagelse i forhold til de følelsesmæssige krav, som de adspurgte oplever på jobbet. Personer med en kort og mellemlang videregående uddannelse føler højere krav end gennemsnittet, mens personer med lav eller ingen uddannelse har lavere følelsesmæssige krav på jobbet.

Forklaringen på, hvorfor det psykiske arbejdsmiljø forbedres ved højere uddannelse, skal formentlig findes i, at de jobmuligheder et højere uddannelsesniveau giver, indebærer mere ansvar og medbestemmelse. Årsagen til de højere følelsesmæssige krav i samme gruppe kan forklares ved, at mange job med menneskelig kontakt såsom sygeplejersker, socialrådgivere, folkeskolelærere m.fl., findes i gruppen af personer med korte og mellemlange videregående uddannelser.

For det fysiske arbejdsmiljø viser tabel 5, at personer med en videregående uddannelse oplever væsentligt mindre støj, belastende arbejdsstillinger og tunge løft end gennemsnittet, mens især ufaglærte har et dårligt arbejdsmiljø i disse kategorier. Personer med en erhvervsfaglig uddannelse skiller sig også ud i tabellen, da disse har et relativt dårligt arbejdsmiljø især inden for kategorien "Tunge løft".

Grunden til, at det fysiske arbejdsmiljø er dårligere for personer uden uddannelse, kan findes i, at jobmulighederne er færre, jo lavere uddannelse man

Tabel 4. Uddannelse og psykisk arbejdsmiljø - komponenter

	Jobusikkerhed	Følelsesmæssige krav	Udviklingsmuligheder	Mening i arbejdet	Indflydelse
Ufaglært/Uoplyst	131	78	90	98	88
Gymnasial	85	90	93	95	87
Erhvervsfaglig	103	88	97	100	98
KVU og MVU	84	131	109	103	111
LVU	81	118	115	103	117
Total	100	100	100	100	100

Anm.: Indeksverdierne er nærmere beskrevet i boks 1. Ufaglært indeholder også personer med uoplyst uddannelse.

Kilde: AE på baggrund af NAK og IDA.

Tabel 5. Uddannelse og fysisk arbejdsmiljø - komponenter

	Støj	Indeklima-problemer	Belastende arbejdsstillinger	Ensidige gentagne bevægelser	Tunge løft
Ufaglært/Uoplyst	129	123	158	130	173
Gymnasial	111	115	88	118	99
Erhvervsfaglig	99	112	117	114	130
KVU og MVU	102	79	56	62	34
LVU	25	45	34	72	2
Total	100	100	100	100	100

Anm.: Indeksværdierne er nærmere beskrevet i boks 1. Ufaglært indeholder også personer med uoplyst uddannelse.

Kilde: AE på baggrund af NAK og IDA.

har, og at arbejdsmarkedet er hårdere med dårligere arbejdsbetingelser og -miljø. At personer med en erhvervsfaglig uddannelse ligeledes har et ringere fysisk arbejdsmiljø skyldes, at disse job oftest er fysisk krævende.

De viste tabeller tyder alle på en markant forskel i både det fysiske og psykiske arbejdsmiljø på tværs af uddannelsesniveau. Ser man på dette i forhold til social ulighed, er der stærke tegn på, at uddannelsesniveaet spiller en stor rolle i forhold til personers levevilkår - i dette tilfælde i forhold til deres sundhedstilstand.

Stor forskel på arbejdsmiljø imellem a-kasser

I tabel 6 er det vist, hvordan det psykiske arbejdsmiljø er fordelt på a-kasser i forhold til gennemsnittet. Det er især personer fra NNF, stats- og teleansatte, 3F, FOA og HK samt personer, der ikke er forsikrede, som har et relativt dårligt psykisk arbejdsmiljø, mens a-kasser, der er karakteriseret

af et generelt højere uddannelsesniveau som ingeniører, civiløkonomer, personer ansat i it-sektoren, Blik & Rør, el-faget og selvstændige, har et godt psykisk arbejdsmiljø i forhold til gennemsnittet.

I tabel 7 er det fysiske arbejdsmiljø på tværs af a-kasser illustreret. Denne tabel viser, at det især er LO a-kasser, der har et dårligt fysisk arbejdsmiljø, eksemplerne her er NNF, Blik og Rør, TIB, Malerfaget, 3F og Metal. Omvendt er det især a-kasser præget af et højt uddannelsesniveau, der har et godt fysisk arbejdsmiljø. A-kasserne med det bedste fysiske arbejdsmiljø er ingeniører, magistre, økonomer og akademikere.

En af de kategorier inden for det psykiske arbejdsmiljø, der gør sig særligt bemærket, er de "Følelsesmæssige krav", der stilles på jobbet. Figur 1 viser, hvordan a-kasserne fordeler sig i forhold til gennemsnittet med fokus på denne arbejdsmiljøtype.

Tabel 6. A-kasser og psykisk miljø

	Dårligst psykisk AM		Bedst psykisk AM
Ikke forsikret	120	Business	90
NNF	120	CA, økonomernes	89
Stats- og teleansatte	114	IT-faget og merkonomer	89
3F	111	El-faget	86
FOA	110	Ingeniører	85
HK	105	Blik og Rør	84
FTF	104	DANA / ASE	82

Anm.: Indeksværdierne er nærmere beskrevet i boks 1.

Kilde: AE på baggrund af NAK og IDA.

Tabel 7. A-kasser og fysisk arbejdsmiljø

Dårligst fysisk AM		Bedst fysisk AM	
NNF	227	Business	59
Blik og Rør	207	IT-faget og merkonomer	53
TIB	199	Teknikerne	52
Malerfaget	192	Danske sundhedsorg.	52
3F	168	AC, akademikere	39
Metal	149	CA, økonomernes	39
Ikke forsikret	143	Magistre	35
BUPL	126	Ingeniører	32

Anm.: Indeksværdierne er nærmere beskrevet i boks 1.

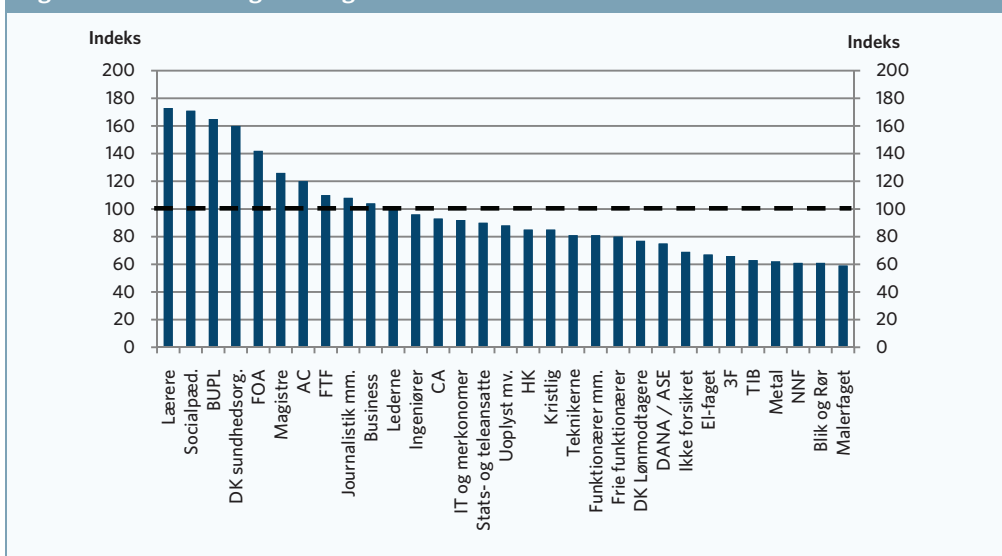
Kilde: AE på baggrund af NAK og IDA.

Figuren viser, at det især er inden for de store offentlige områder, organiseret af a-kasserne Socialpædagoger, BUPL, folkeskolelærere, sundhedspersonale og FOA, at medlemmerne oplever høje følelsesmæssige krav i forhold til gennemsnittet. Disse a-kasser er karakteriseret ved, at de dækker personer ansat i stillinger med en høj grad af menneskelig kontakt, og sammenholder man dette med tabel 4, understøtter det tesen om, at det netop er personer i disse brancher med korte og mellemlange videregående uddannelser samt FOA, der oplever høje følelsesmæssige krav på jobbet.

Kategorien "Belastende arbejdsstillinger", der er en komponent i det fysiske arbejdsmiljø, er illustreret i figur 2.

Denne viser, at især Blik og Rør skiller sig ud ved at være den a-kasse med det dårligste arbejdsmiljø, når det kommer til belastende arbejdsstillinger i forhold til gennemsnittet. Medlemmerne i Blik og Rør er primært blikkenslagere, VVS'ere og andre, der beskæftiger sig med håndværksmæssige installationer - stillinger der er kendetegnet ved, at de netop er fysisk krævende. Også medlemmerne af Malerfaget, TIB, NNF, 3F, FOA, EI-faget

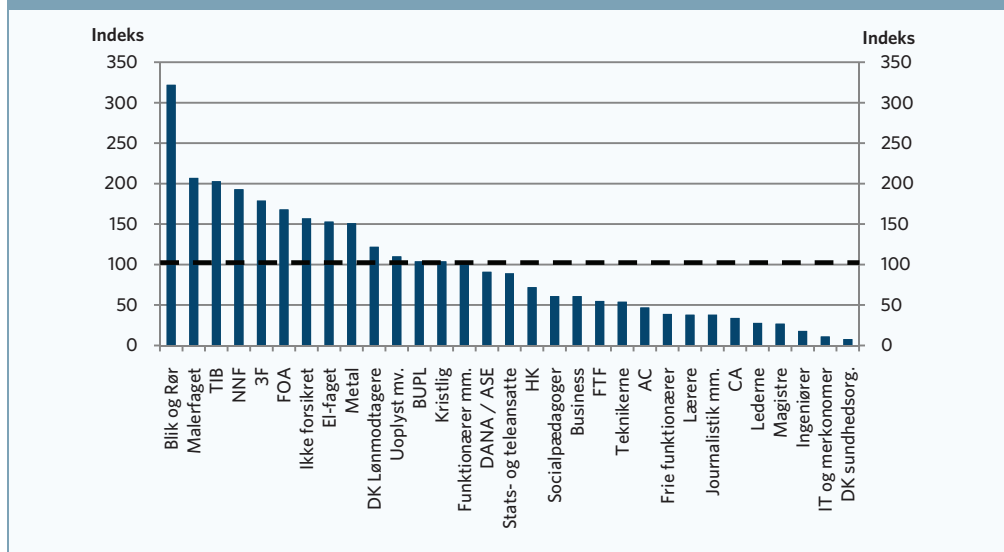
Figur 1. Følelsesmæssige krav og a-kasser

Anm.: Indeksværdierne er nærmere beskrevet i boks 1.

Kilde: AE på baggrund af NAK og IDA.

Figur 2. Belastende arbejdsstillinger og a-kasser

Anm.: Indeksværdierne er nærmere beskrevet i boks 1.

Kilde: AE på baggrund af NAK og IDA.

og Metal, der alle organiserer personer ansat i fysisk krævende brancher, oplever en høj grad af belastende arbejdsstillinger i jobbet.

Jo højere socioøkonomisk status desto bedre arbejdsmiljø

Topledere og selvstændige oplever generelt et godt psykisk arbejdsmiljø, viser tabel 8. Personerne med det relativt dårligste psykiske arbejdsmiljø finder man i gruppen af lønmodtagere på grundniveau.

I tabel 9 er det fysiske arbejdsmiljø fordelt på socioøkonomisk status illustreret. Denne tabel viser,

at det fysiske arbejdsmiljø er markant bedre end gennemsnittet for personer i toplederstillinger eller lønmodtagere på højeste niveau, mens det for lønmodtagere på grundniveau er dårligere end gennemsnittet. Tabel 10 viser, at det især er komponenterne indflydelse og udviklingsmuligheder, hvor personer med en høj socioøkonomisk status har et markant bedre psykisk arbejdsmiljø end gennemsnittet, hvilket givetvis skyldes, at en højere stilling giver et større ansvar.

Ydermere har personerne med en høj socioøkonomisk status også en markant lavere jobusikkerhed. Undtagelsen er de følelsesmæssige krav,

Tabel 8. Socioøkonomisk status og psykisk arbejdsmiljø

	Indeks
Topleder	85
Lønmodtager højeste niveau	94
Lønmodtager mellemniveau	100
Lønmodtager grundniveau	102
Selvstændige	81
Andre og uoplyste	109
Total	100

Tabel 9. Socioøkonomisk status og fysisk arbejdsmiljø

	Indeks
Topleder	33
Lønmodtager højeste niveau	47
Lønmodtager mellemniveau	71
Lønmodtager grundniveau	127
Selvstændige	78
Andre og uoplyste	128
Total	100

Anm.: Indeksværdierne er nærmere beskrevet i boks 1.

Kilde: AE på baggrund af NAK og IDA.

Tabel 10. Socioøkonomisk status og psykisk arbejdsmiljø - komponenter

	Jobusikkerhed	Følelsesmæssige krav	Udviklingsmuligheder	Mening i arbejdet	Indflydelse
Topleder	72	123	118	109	141
Lønmodtager højeste niveau	80	129	115	104	119
Lønmodtager mellemniveau	92	121	107	103	106
Lønmodtager grundniveau	108	84	93	98	92
Selvstændige	45	75	94	105	119
Andre og uoplyste	127	84	91	93	80
Total	100	100	100	100	100

Anm.: Indeksværdierne er nærmere beskrevet i boks 1.

Kilde: AE på baggrund af NAK og IDA

der stilles på jobbet, hvor personer med en lav socioøkonomisk status oplever meget lave krav, mens lønmodtagere på højeste niveau og ledere oplever relativt høje følelsesmæssige krav.

Med hensyn til det fysiske arbejdsmiljø findes de største forskelle mellem personer med forskellig socioøkonomisk status i komponenterne "Tunge løft" og "Belastende arbejdsstillinger", som er illustreret i tabel 11.

Her har lønmodtagere på grundniveau et markant dårligere arbejdsmiljø end gennemsnittet, mens topledere og lønmodtagere på højeste niveau har et væsentlig bedre arbejdsmiljø. Forklaringen på dette skal nok findes i, at lønmodtagere på grundniveau ofte er ansat i erhverv med store fysiske krav, mens topledere og lønmodtagere på højeste niveau sjældent har decideret fysisk krævende opgaver i deres job.

Arbejdsmiljø og sygedagpenge

En naturlig forlængelse af analysen er at se på sammenhængen mellem arbejdsmiljø og sygdom. I de følgende tabeller er personerne fra undersøgelsen opdelt i fire lige store grupper og rangeret efter arbejdsmiljø.

Det vil sige, at personer i 1. kvartil er den fjerdedel af de adspurgte med det bedste arbejdsmiljø, og 4. kvartil er den fjerdedel med det dårligste arbejdsmiljø. Tabel 12 viser, hvor stor en andel af hver gruppe, der modtog sygedagpenge mindst én uge i løbet af 2006.

Tabellen viser, at 17,1 procent af personerne med det dårligste psykiske arbejdsmiljø har modtaget sygedagpenge mindst én uge i 2006, mens det samme tal for personerne med det bedste psykiske arbejdsmiljø er 11,1 procent. For det fysiske arbejdsmiljø viser tabellen en lignende historie, 11 procent af den fjerdedel med det bedste

Tabel 11. Socioøkonomisk status og fysisk arbejdsmiljø - komponenter

	Støj	Indeklima-problemer	Belastende arbejdsstillinger	Ensidige gentagne bevægelser	Tunge løft
Topleder	55	27	15	58	12
Lønmodtager højeste niveau	76	54	39	65	1
Lønmodtager mellemniveau	89	85	56	90	35
Lønmodtager grundniveau	113	122	133	115	153
Selvstændige	48	41	96	99	108
Andre og uoplyste	113	110	157	117	144
Total	100	100	100	100	100

Anm.: Indeksværdierne er nærmere beskrevet i boks 1.

Kilde: AE på baggrund af NAK og IDA.

Tabel 12. Andel dagpengemodtagere i kvartiler - 2006 (alderskorrigeret)

	Psykisk arbejdsmiljø	Fysisk arbejdsmiljø
25 % med bedst arbejdsmiljø	11.1	11.0
2. kvartil	13.0	10.2
3. kvartil	14.9	17.5
25 % med dårligst arbejdsmiljø	17.1	19.2

Anm.: Indeksværdierne er nærmere beskrevet i boks 1.

Kilde: AE på baggrund af NAK, IDA og DREAM.

arbejdsmiljø har modtaget sygedagpenge i 2006, mens tallet for gruppen med det dårligste arbejdsmiljø er 19,2 procent.

I tabel 13a og 13b er udviklingen i andelen af sygedagpengemodtagere fra 2000 til 2006 illustreret. Arbejdsmiljøet er igen opdelt i kvartiler. Denne gang på baggrund af arbejdsmiljøet i 2000.

Begge tabeller bekræfter tendensen fra 2005 med, at både et dårligt fysisk og psykisk arbejdsmiljø er forbundet med en større andel sygedagpengemodtagere, mens et godt arbejdsmiljø betyder færre på sygedagpenge. Derudover viser tabellerne, at andelen af sygedagpengemodtagere efter seks år stadig er væsentligt større for de 25 procent med det dårligste arbejdsmiljø end for de 25 procent med det bedste arbejdsmiljø.

I et forsøg på at vurdere, i hvor stort et omfang en person er ramt af sygdom, viser tabel 14, hvor

mange uger en person på sygedagpenge har modtaget ydelsen i 2006.

For det psykiske arbejdsmiljø ses en klar sammenhæng mellem kvaliteten af arbejdsmiljøet og antallet af uger, hvor en sygedagpengemodtager får ydelsen. Den fjerdedel med det bedste arbejdsmiljø har i løbet af 2006 modtaget sygedagpenge i 8,1 uger, mens antallet af uger for gruppen med det dårligste arbejdsmiljø er 12. En noget svagere tendens ses for det fysiske arbejdsmiljø, hvor kvartilet med det bedste arbejdsmiljø i snit har haft sygedagpenge som dominerende ydelse i 9,8 uger, og gennemsnittet for kvartilet med det dårligste arbejdsmiljø er 11,2 uger.

Tabel 13a. Andel sygedagpengemodtagere - psykisk arbejdsmiljø

	2000	2006
25 % med bedst arbejdsmiljø	13.7	13.6
2. kvartil	11.8	15.3
3. kvartil	14.7	14.7
25 % med dårligst arbejdsmiljø	17.2	18.4

Tabel 13b. Andel sygedagpengemodtagere - fysisk arbejdsmiljø

	2000	2006
25 % med bedst arbejdsmiljø	11.0	12.8
2. kvartil	9.6	13.0
3. kvartil	15.8	15.3
25 % med dårligst arbejdsmiljø	22.3	22.6

Anm.: Tal for 2000. Alderskorrigeret. Indeksværdierne er nærmere beskrevet i boks 1.

Kilde: AE på baggrund af NAK, IDA og DREAM.

Tabel 14. Gennemsnitligt antal uger en person på sygedagpenge modtager ydelsen

	Psykisk arbejdsmiljø	Fysisk arbejdsmiljø
25 % med bedst arbejdsmiljø	8.1	9.8
2. kvartil	8.7	10.6
3. kvartil	11.2	9.4
25 % med dårligst arbejdsmiljø	12.0	11.2

Anm.: 2006 tal. Alderskorrigeret. Indeksverdierne er nærmere beskrevet i boks 1.

Kilde: AE på baggrund af NAK, IDA og DREAM.

Boks 1 – Om tallene brugt i analysen

Dette papir bygger på data fra Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø (NFA), der har indsamlet data om arbejdsmiljø og helbred for 11.000 beskæftigede danskere i Den Nationale Arbejdsmiljøkohorte (NAK). Tallene, der er brugt i analysen, er fra 2005 og 2000 og er ved hjælp af CPR-numre koblet med IDA-registret for at kunne se nærmere på baggrundsvariablene uddannelse, a-kasser og socioøkonomisk status.

Tallene fra NAK bygger på en spørgeskemaundersøgelse om arbejdsmiljø, hvor de adspurgte har haft en række svarmuligheder for hvert spørgsmål for at afgøre omfanget af en given type arbejdsmiljø. Ud fra disse svarmuligheder er der så for det psykiske arbejdsmiljø konstrueret et indeks af NFA, mens de indeks, der er anvendt for det fysiske arbejdsmiljø er konstrueret af AE. De indeks, der er anvendt, er blot normeret med gennemsnittet for hver type arbejdsmiljø. De fem indeks for fysisk arbejdsmiljø indeholder personer, der for nedenstående baggrundsvariable har svaret, at de i mindst halvdelen af tiden udsættes for denne type arbejdsmiljø:

Alvorlig støj

- Høj støj

Alvorlige indeklimaproblemer

- Varme, sløvende
- Træk
- Dårlig belysning

Belastende arbejdsstillinger

- Ryg, kraftigt bøjet
- Skub
- Nakke foroverbøjet
- Hugsiddende, knælende

Ensidige gentagne bevægelser

- Ensidige gentagne håndbevægelser
- Ensidige gentagne armbevægelser

Hyppe tunge løft

- Løft over 3 kg.

Tallene vedrørende sygedagpenge er alderskorrigeret for evt. aldersbetingede forskelle i sygelighed.